

EGEJSKI SVET V BRONASTI DOBI

V 3. tisočletju pr. Kr. sta trgovina in kultura dobili nov zagon. Na to so vplivale prve visoke civilizacije (Egipt, Mezopotamija...)

	<u>KRETSKA ALI MINOJSKA KULTURA</u> najpomembnejša	<u>MIKENSKA KULTURA</u> razvoj pragrškega jezika in naroda	<u>TROJRANSKA KULTURA</u>
čas	3000 - 1400 pr. Kr.	1600 - 1150 pr. Kr.	3200 - 1184 pr. Kr.
odkril	Evans	Schliemann	Schliemann
središča	Knosos	Mikene	Troja
prebivalci	Krečani	Ahajci	Trojanci
vladar	Minos (močne družine)	Agamemnon, Abril	
gospodarstvo	trgovina s kovinami	trgovina, kmetijstvo	trgovska pot
družba	ni hierarhična - ni obzidja	strogo hierarhična dr.	
znamenitosti	palača v Knososu - labirint	levja vrata	obzidje, notranja dvorana - megaron
propad	vdor Ahajcev, vulkan razvoj naprej v Knososu	vdor Dorcev -temni vek	napad Agamemnona
pisava	linearna A (ni razvozl.)	linearna B	
posebnosti	slikarstvo, keramika središče palače pomorski monopol	dobra vojska	nadzoruje trgovsko pot

HOMERJEVA GRČIJA-TEMNI VEK

NASELJEVANJE IN PRESELJEVANJE GRKOV

Sprva so Dorci živeli na S Grčije, potem so se zaradi vdora Ilirov začeli umikati proti J. Mikensko državo uničila velika Dorska selitev.

Začne se TEMNI VEK:

- kmetijstvo
- zamrla pisava, trgovina
- pojavi se železo (ni več žlahtnih kovin) - železna doba
- hiše iz gline (ni več palač)

DORCI:

- vdrejo in zasedejo Peloponeški polotok
- zavzamejo Kreto
- naselijo se nestrnjeno - enklave
- najbolj znana polisa Sparta in Korint

EOLCI:

- vdor Dolcev razdeli Eolce na sever in jug, vmes se naselijo severozahodni Grki in Dolci
- del Eolcev se umakne na otok Lesbos
- pomemben kraj so Tebe

JONCI:

- na Atiki in Evboji
- pred Dorci se umaknejo na Egejske otoke in obale Male Azije, del pa na Ciper

PO KONCU PRESELJEVANJA:

- sever: Eolci
- sredina: Jonci
- jug: Dorci

POSLEDICE PRESELJEVANJA:

- Egejsko morje postane notranje Grško morje
- nova spoznanja pospešijo kulturo, znanstveni in druž. razvoj
- (najnaprednejši Jonci – Milet, v 5. stol. pa Atene)

DRUŽBA V TEMNEM VEKU

- propade hierarhično organizirana Mikenska družba
- ni še razvita polis

- Grčija razdeljena na kraljevine
- vladajo lokalni kralji – BASILEVSI (imajo malo oblasti)
- družbo obvladujejo močne plemiške rodbine (moč odvisna od bogastva in ugleda, ki si ga povečajo z vojaškimi pohodi)
- cenijo šport in igre (plemstvo si s tem krajša čas)
- uglenejši položaj imajo tudi pevci, jasnovidci, obdelovalci kovin, zdravniki
- del družbe tudi svobodnjaki
- maloštevilni sužnji – položaj podoben brezpravnim svobodnjakom
- teti- najnižji sloj, delavci brez pravic
- okios – družina (+sužnji in služabniki) zagotavlja varnost, zaščito, hrano, ugled, vodi jo oče (ima popolno oblast), vse pridelajo sami

GRŠKI SVET BOGOV IN MITOV

Ohranjenih je več zgodb, ki opisujejo nastanek sveta (kozmogonija) in bogove (teogonija).

MITOLOGIJA

- o religijo spremlja mitologija
- o miti pripovedujejo o bogovih (maščevanje ljudem za žalitve)
- o basni, grozljive zgodbe, žalostinke
- o miti posvečeni herojem
- o mitologija vpliva na grško kiparstvo, slikarstvo...
- o z zmago krščanstva je mitologija začasno zamrla
- o z grškim mitom se začne evropska kulturna zgodovina

BOGOVI:

Zevs: najvišji bog

Hera: Zevsova žena

Ares: vojna

Demetra: rodovitnost, poljedel.

Apolon: umetnost, svetloba

Afrodita: ljubezen, lepota

Atena: modrost, obrtniki

Hermes: trgovina

Artemida: lov, živali

Pozejdon: morje

Hefajst: kovaštvo

Eros: ljubezen

Dioniz: vino, veselje

ELEVZINSKI MISTERIJ – GRŠKI ODNOS DO ŽIVLJENJA IN SMRTI

- o skrivnostni verski obredi
- o skušali najti odgovor na vprašanje o nesmrtnosti – onostranstvo
- o mit o vračanju in minevanju (obljuba o življenju po smrti)

GRKI IN BOGOVI

GRKI:

- o politeizem

- o ni cerkvene organizacije
- o ni poklicnih duhovnikov (navadni ljudje - tajni žreb za eno leto)
- o prevzemajo od drugih kultur
- o strpni do tujih verovanj
- o vera ni bila zapisana v knjigah
- o niso poznali verskega nauka (niso ločevali moralno in nemoralno)

BOGOVI:

- o posebljali red in ravnovesje sveta (zato spoštovanje)
- o bili nesmrtni
- o Grki opravljajo daritve, jih prosijo za nasvete
- o z razvojem filozofije (zaupanje v samega sebe) religija začne izgubljati moč

GRČIJA DEŽELA NEŠTETIH POLIS

- ❖ Grki ustanavljali mestne države polis
- ❖ začetki polis segajo v temni vek
- ❖ nastajali ob vzpetinah (kjer že prej utrdbe - akropole) ali z združevanjem manjših naselij

LASTNOSTI POLIS

- ❖ polis majhne
- ❖ k mestu spadalo tudi podeželje
- ❖ polis zelo razdrobljene - partikularizem
- ❖ zaradi razgibane pokrajine se ne združujejo vsaka polis je zaključena enota:

1. upravna:

- ❖ meščani odločajo
- ❖ ljudska skupščina
- ❖ prizadevanje za čim večjo samostojnost

2. geografska:

- ❖ lega vpliva na gospodarstvo (gore - živina,...)

3. gospodarska:

- ❖ gospodarsko zaprta enota (sami si priskrbijo vse - kmetijstvo)

4. politična:

- ❖ vsaka polis ima drugačno polit. ureditev

UPRAVLJANJE POLIS

Oblike vladanja v polis so: aristokratska, oligarkična, tiranska, demokratična. Politična ureditev polis je bila odvisna od ustave.

KRALJEVINA:

- ❖ vladalo plemstvo
- ❖ propade med 9. in 7. stol. pr. Kr. (ohrani se v zaostalih predelih, tudi v Sparti)

ARISTOKRACIJA:

- ❖ vladalo plemstvo
- ❖ prehod iz kraljevine v aristokracijo poteka postopoma
- ❖ oblast aristokratov s hitrim razvojem trgovine ogrožajo bogati meščani

OLIGARHIJA:

- ❖ v 7. stol.
- ❖ začnejo kovati denar
- ❖ vlada majhen krog bogatašev - po načinu vladanja podobna aristokraciji

TIRANIJA:

- ❖ vladajo posamezniki, ki pridejo na oblast s silo in velikimi obljubami (politične svoboščine)
- ❖ izkoriščajo druž. razmere (boj med aristokracijo in novimi bogataši)
- ❖ zmanjšajo pomen aristokracije in pospešijo razvoj srednjega sloja
- ❖ skrbijo za razvoj obrti in trgovine - tako izboljšajo življenje navadnim državljanom
- ❖ podpirajo kmete s posojili
- ❖ zaradi nasprotovanj vladajo vse bolj nasilno
- ❖ tiranija je prehodno obdobje (plemstvo nima več dovolj moči za vladanje, bogato meščanstvo pa še ni dovolj močno)

DEMOKRACIJA:

- ❖ najvišji dosežek vladanja v polis
- ❖ vlada ljudstvo - z glasovanjem v ljudski skupščini
- ❖ pravic nimajo ženske in sužnji (še ni prava demokracija)
- ❖ demokratično urejeni družbi se najbolj približajo Atene

VELIKA KOLONIZACIJA

- druga ali velika grška kolonizacija poteka od 8. do 6. stol. pr. Kr.
- Grki ustanovijo številne kolonije ob obalah Sredozemskega in Črnega morja
- to jim omogočajo politične razmere, ker tam ni države, ki bi jih ovirala:
 - o helitska država v Mali Aziji je propadla
 - o nova asirska država se ni ukvarjala s pomorstvom
 - o egiptovska država v zatonu
 - o v Sredozemlju preprosta plemena, ki jih obala ne zanima
 - o ovirajo jih le Feničani (Kartagina) in Etruščani na Z

VZROKI ZA KOLONIZACIJO

- naraščanje prebivalstva
- zahteve po obdelovalni zemlji in hrani
- izbruhi političnih strank (aristokratska in ljudska stranka) - vojne in izgon določene stanke
- trgovanje s kovinami
- lakota, revščina, prezadolženost
- želja po dogodivščinah

SMERI KOLONIZACIJE

ZAHODNO SREDOZEMLJE- VELIKA GRČIJA:

- obale Sicilje (Sirakuze)
- južne obale Italije (Tarent, Kime, Neapolis)
- Jadranske obale

SEVEROZAHODNO SREDOZEMLJE:

- 7. stol. pr. Kr.
- obale Črnega morja - GOSTOLJUBNO MORJE
- največji ustanovitelj kolonij je bil Milet
- kolonije oskrbovale Grčijo z žitom in kovinami
- pomembnejše kolonije: Bizanc, Trapezunt, Odessos, Tomi

JADRANSKO MORJE:

- ustanovljale Sirakuze
- ustanovitelj kolonij: Korint

JUŽNO SREDOZEMLJE:

- razvoj grških kolonij ovirale feničanske kolonije
- pomembnejše kolonije: Naukratis in Kireno

V 6. stol. hitro širila Perzija, ki se je proti grkom borila skupaj z Etruščani in Kartažani, zato se je grška kolonizacija ustavila in ustalila.

POSLEDICE KOLONIZACIJE

V KOLONIZIRANIH DEŽELAH:

- pospešila trgovske stike
- izvažali vino, olje, keramiko, orožje...
- uvažali žito, lan, kože, rudnine, sužnje, zlato, začimbe, kovine...
- prinašali znanje in kulturo (vero, abecedo, denarno gospodarstvo)
- pospeševali izobraženost sredozemskih ljudstev
- vpliv grškega jezika
- ostanki templjev
- oljčna drevesa

V GRČIJI:

- stik z orientalskim svetom (tkanine, dišave, kovinski predmeti, nakit, obrti)
- od Hetitov prevzeli živalski friz (za okraševanje templjev)
- iz Egipta monumentalno plastiko in kamnito arhitekturo
- v kolonijah vsi enake pravice, zato v matičnih polis vedno več pravic
- nov pogled na svet (v filozofiji)

S kolonizacijo se je občutek pripadnosti še povečal. Povezovali so jih bogovi navade, običaji in jezik.

SPARTA

USTANOVITEV SPARTE

- dorsko mesto na Peloponeškem polotoku imenovano Sparta ali Laktonija
- ugodne naravne danosti (dovolj hrane za vse prebivalstvo)
- poljedelstvo in živinoreja
- rudnik železa

POLITIČNA UREDITEV

- po ustanovitvi nadaljevali osvajanja
- PRVA MESENIJSKA VOJNA – 8. st. pr. Kr. zavzamejo Mesenijo – prebivalci postanejo brezpravni podložniki HELOTI
- DRUGA MESENIJSKA VOJNA- upor Helotov – Spartanci zmagali s pomočjo nove vojaške taktike (hopliti v falangi)
- za tem Sparta zaprta za tuje vplive
- preobrazba v vojaško državo z veliko retro – ustavo:
 - o dva kralja – enakopravna
 - o geruzija/svet starešin
 - 28 članovin oba kralja, nad 60 let
 - pripravljali zakone
 - o apela/ljudska skupščina
 - nad 20 let
 - potrjujejo zakonske predloge
 - o eforat/nadzorni svet
 - nadzorujejo politični sistem
 - mandat eno leto
 - nad 30 let
 - najpomembnejša politična sila v državi

SPARTANSKA DRUŽBA

Prebivalstvo se deli v tri sloje: spartiate, perioike, helote

SPARTIATI:

- najvišji sloj, privilegirani
- potomci Dorcev
- vse osebne in politične pravice
- enakopravni med sabo
- za obdržanje oblasti so morali biti izurjeni - tudi v mirnem času živijo kot vojaki

PERIOIKI:

- vmesen sloj
- osebno svobodni, brez političnih pravic
- ukvarjajo se s trgovino, obrtjo, poljedeljstvom
- plačujejo davke
- pomožne vojaške čete v času vojne

HELOTI:

- najnižji sloj
- potomci starega prebivalstva (pred Dorci)
- opravljajo delo državnih sužnjev - obdelujejo zemljo Spartiatov in svojo zemljo (oddajajo del pridelka)
- včasih sodelujejo tudi v vojski (lahko tudi osvobojeni)
- kriptje - pobijanje Helotov

PELOPONEŠKA ZVEZA

- 550 pr. Kr. Sparta organizira Peloponeško zvezo (Spartianci spoznali, da si z zvezo lahko izboljšajo položaj)
- postali velesila
- vključena večina peloponeških držav
- zavezniki ohranjali notranjo samostojnost, v času vojne sodelujejo (vrhovno poveljstvo Sparta)
- Sparta ima nadvlado na Peloponezu

ATENE

- poseljeno že v neolitiku
- počasno združevanje v polis (po legendi v 7. stol. združil heroj Tezej)
- ime po boginji Ateni
- poljedelstvo, pozneje trgovina in obrt;
- rudnik srebra, marmor
- akropola

DRŽAVNA UREDITEV

KRALJEVINA:

- vladal kralj – imel vso oblast- basilevs
- kasneje mu moč omejuje plemstvo/evpatridi

ARISTOKRATSKA REPUBLIKA:

- postopno kralja odstavili, namesto njega 9 arhontov (državni uradniki)
- aeropag – svet starešin, v katerega pridejo arhonti po izteku mandata
- nezapisano pravo
- odvisnost kmeta od plemstva, zadolženost, socialna neenakost --
- med sloji- negotovost v družbi – razvije se atenska demokracija

RAZVOJ DEMOKRACIJE

1. DRAKON:

- napisal zakone (zelo strogi)
- želel odvzeti privilegije evpatridom

2. SOLON:

- vpliva na razvoj demokracije
- izvoljen za arhonta
- kmetijske reforme:
 - o črta dolgove
 - o prepove zadolževanje za osebno svobodo
 - o na državne stroške odkupi kmete iz suženjstva
 - o uvede zemljiški maksimum(prepreči prevelike posesti pos.)
- politične reforme:
 - o prebivalstvo razdeli v štiri razrede po premoženju:
 - petstomerniki
 - vitezi
 - zeugiti
 - teti
 - o državo vodi aeropag in 9 arhontov (iz 1. razreda)
 - o vloga v vojski:
 - svet 400-tih/bule - priprava zakonskih predlogov
 - o porotno sodišče

TIMOKRACIJA

- POSLEDICE SOLONOVIH REFORM:
 - o manjša moč aristokracije
 - o napredovanje glede na sposobnost (ni privilegijev)
 - o bogastvo merilo uspeha - reforme pospešijo razvoj obrti in trgovine
 - o prepovedana prodaja sinov
 - o rednejše izobraževanje
 - o pravica vlaganja tožbe proti komurkoli
 - o reforma merskega sistema/ uvedba enotnih mer in uteži - razvoj trgovine in obrti

3. PIZISTRAT - TIRANIJA:

- z reformami večina ni zadovoljna
- Solon se umakne za 10 let
- za oblast tekmujejo 3 stranke:
 - o poljanska (stranka aristokratov)

- o obmorska (stranka srednjemeščanskega sloja)
- o gorjanska(ljudska demokracija)-vodi aristokrat Pizistrat
- Pizistrat obtoži nasprotne stranke atentata - dobi osebno sražo - zavzame akropolo - uvede TIRANIJO
- Pizistrat je bil blag tiran
- še vedno Solonov sistem
- podpira male kmete:
 - o priskrbi jim posojila
 - o odkupuje njihove pridelke
 - o znižuje davke
- podpira obrtnike (keramika postane svetovno znana)
- izdelava nove kovance
- pospeši umetnost in literaturo
- ukvarja se z zunanjo politiko
- po smrti ga nasledita sinova Hipij in Hipah
- po 14 letih Hipah ubit
- Hipij se zaradi negotovosti poveže s Perzijci - to izkoristijo nasprotniki(vodi jih Klisten),ga preženejo iz Aten-konec tiranije

4. KLISTEN:

- izvaja svoje reforme
- iz 4 starih naredi 10 novih fil
- Atene razdeljene na MESTO, ZALEDJJE , OBALO, vsako od teh pa še na 10 enot - razbije stranke
- vsi državljeni izenačeni
- bule poveča na 500 članov (50 iz vsake file, vsak razen tetov nad 30 let) - pripravljali predloge za ljudsko skupščino
- vsaka fila mora zbrati pehotni in konjeniški polk (polk vodi strateg, vojsko pa polemarh)
- uvede ostrakizem (da se ne bi ponovila tiranija) - izgnan vsak, nevaren demokraciji (črepinjska sodba)

VSEHELENSKA IDEJA

- med Grki zavest o pripadnosti enotnemu grškemu svetu
- povezovali so jih:
 - o prepočišče v Delfih
 - središče sveta
 - posvečeni Apolonu
 - prerokovala svečenica Pitija, s fižoli

- z nasveti uravnavali odnose med državicami, vodili kolonizacijo, temelj vojaškemu pravu, posvetovalni organ
- o Olimpijske igre
 - prve 776 leta pr. Kr., takrat začeli s štetjem let
 - posvečene Zevsu - športna in verska prireditev
 - prve pripravil Herakles
 - udeležijo se jih vsi Grki (s celine in kolonij)
- o kultura
- o Homerjeva epa
- o kolonizacija
- o bogovi
- o skupna zgodovina
- o pisava in jezik

GRŠKO - PERZIJSKE VOJNE

- konec 6. stol. se hitro širi perzijska država
- osvojeno ozemlje razdelijo na satrapiji
- jonski Grki imajo občutek prevelike podrejenosti - IZBRUH JONSKEGA UPORA leta 500 pr. Kr.
- simbolična pomoč Grkov
- protinapad Perzije - po 6 letih zatre upor
- Perzijci zavzamejo Milet - ga porušijo, prebivalci v suženjstvo
- Perzijci napadejo Grčijo (ker je pomagala Joncem)

BITKA NA MARATONSKEM POLJU

- prvi pohod Perzijcev neuspešen (kopenska vojska premagana, mornarico uniči vihar)
- po dveh letih nov pohod (perzijski kralj Darej I.)
- uprejo se le Atenci in Spartanci
- na Maratonskem polju Atenci (pod vodstvom Miltiada) premagajo Perzije
- evropsko mesto prvič premaga perzijsko državo

BITKA PRI SALAMINI

- v Atenah pričakujejo nov napad
- nastaneta dve stranki:
 - o pomorska - vodi Temistokles (sloj trgovcev in mornarjev)
 - o kopenska - vodi Aristid (zemljiški posestniki - aristokrati)
- vsaka stranka zastopa svoje interese
- zmaga pomorska stranka (zgradijo triere)- Atene najmočnejša pomorska sila Grčije
- HELENSKA ZVEZA (30 mest pod vodstvom Sparte)
- Perzija pripravi nov napad pod vodstvom Kserksesa
- BITKA NA KOPNEM:
 - o prva grška obramba pri ožini Termopile, izdajalec Perzijcem pokaže drugo pot
 - o zažgejo Atene (prebivalci se prej umaknejo na otoke)

- POMORSKA BITKA PRI SALAMINI
 - o atenski poveljnik Temistokel zvabi ladje v ožino pri Salamini, kjer jih premagajo z manjšimi in okretnejšimi ladjami
- čez eno leto perzijske ladje spet napadejo, a jih spet premagajo Grki
- nato porazijo isto leto njihovo ladjevje še pri Mikali v Mali Aziji
- vse grške države odpovejo pokorščino perzijski državi

VZROKI IN POSLEDICE GRŠKE ZMAGE

VZROKI:

- Grška vojska notranje homogena (en sam narod)
- bolje opremljeni
- borijo se za osebno svobodo, politični red
- boljše poveljevanje
- poznavanje sveta
- Perzijci se neborijo zase, ampak za despotsko državo

POSLEDICE:

- med Grki (posebej Atenci) se okrepi zavest o svobodi
- tudi nižji sloji lahko soupravljajo državo

ZLATA DOBA ATEN

ATIŠKO - DELTSKA ZVEZA

- Sparta velja za kopensko silo, Atene za pomorsko
- 477 pr. Kr. ustanovijo ATIŠKO - DELTSKO ZVEZO, da bi se borila proti Perzijcem
- države financirale zvezo s prispevki (denar, ladjevje...), višino sredstev določali Atenci
- na začetku vse polis enake pravice - kasneje se zveza spremeni v Atenski imperij
- sedež na otoku Delos
- vrhovno poveljstvo v rokah Atencev
- Atene vsem članicam odvzamejo svobodo
- s prenosom sedeža blagajne v Atene so Atene začele izkoriščati finance za lastne potrebe

PERIKLEJ - DOBA DEMOKRACIJE

- teti (ker so bili med vojno veslači) prišli do političnih pravic
- reforme so se obdržale, ker so Atene pomorska sila (potrebujejo veslače)
- največji zatiralec širših političnih pravic je aeropag (sestavljajo odsluženi arhonti) - ohranja zastarel politični sistem
- politik Efialt začne z reformami - da bi zmanjšal pomen aeropaga
- njegovo delo nadaljuje PERIKLEJ
- oblast prevzameta ljudska skupščina in svet 500-tih / bule
- dnevno volijo predsednika (s hitrim menjavanjem funkcij preprečijo preveliko oblast uradnikov)
- uradnike določajo z žrebom (razen vojaških strategov, ki rabijo posebno znanje)
- Periklejeva politična ureditev se najbolj približa demokraciji
- slabosti Periklejeve ureditve:
 - o ni bilo prave oblasti, zato se pojavljajo demagogi (politiki z velikimi obljubami)
 - o nedodelana sodišča

- o zakoni se hitro menjavajo
- o političnih pravic nimajo ženske, tujci in sužnji
- o kljub dnevnicam se političnega življenja lažje udeležujejo mestni ljudje kot iz podeželja
- o zlorabe Atiško - delske zveze
- razcvet demokracije omogočijo sužnji v Atenah (zato se meščani lahko ukvarjajo s politiko, ker sužnji delajo)

ATENE V PERIKLEJEVEM ČASU

- demokracija sprosti kulturno ustvarjanje
- gradbeni projekti (akropola)
- gradnja templja Partenona
- s Propilejami uredijo dostop do akropole
- dogradijo tempelj Nike
- dodelajo dolgi zid
- Atene postanejo središče kulturnega življenja

PELOPONEŠKA VOJNA

- ❖ po Perzijskih vojnah se poslabšajo odnosi med Atenci (pomorska sila, obrt, trgovina, podpirajo ljudske stranke) in Spartanci (kopenska sila, poljedelstvo, aristokratska in oligarhična vlada)
- ❖ povod za vojno: spor med demokrasko in aristokratsko stranko v Epidamnu (danes Drač)
- ❖ spor preraste v vojno med Korkyro (pomoč Aten) in Korintom (pomoč Sparte)
- ❖ Atenci prepovejo spartanski zaveznici Megari trgovanje v pristaniščih zveze
- ❖ 431 pr. Kr.
- ❖ se začne vojna, ki s presledki traja 27 let:
 - o prvi del spopada (431-421):
 - prvi na kopnem napadejo Spartanci
 - Atenci napadejo po morju in ropajo mesta ob obali
 - v Atenah izbruhne kuga (umre četrtnina prebivalstva)
 - obe strani izčrpani
 - sklenejo Nikijev mir - 50-letno premirje, status quo
 - kljub temu se spopadi kmalu nadaljujejo
 - o odprava na Sicilijo (415 - 413):
 - spor dveh mest na Siciliji izkoristi Alkibiad iz Aten in jih napade in obkoli
 - vrniti se mora domov, da bi se zagovarjal za zločin
 - med potjo pobegne k Spartancem
 - odprava na Siciliji v težavah
 - še bi se lahko umaknili, a ker nastopi lunin mrk, iz vraževernosti še ostanejo, nato jih Siciljanci premagajo (pobijejo, zaslužnijo v kamnolome)
 - o poraz Aten (404):
 - Atenci zgradijo novo ladjevje
 - Sparti se priključi Perzija
 - Spartanci ponudijo mir, a ga Atenci zavrnejo
 - Spartanci presenetijo njihove ladje brez posadke in zaplenijo 160 trier
 - mirovni pogoji:

- Atenci morajo porušiti dolgi zid med Atenami in Pirejem
- izgubijo vse zunanje posesti
- predajo vse preostale ladje
- razpustijo Delsko - atiško zvezo in se morajo priključiti v Peloponeško
- namesto demokratske morajo imeti oligarhično vlado (30 tiranov)
- po nekaj mesecih vlada spet demokratična
- čez nekaj let spet postavijo dolg izid

TEBANSKA HEGEMONIJA

- ❖ tudi Spartanci in Perzijci so enako osvajalni kot prej Atenci
- ❖ sklenejo kraljevi mir (Perzijci dobijo nadzor nad mesti v Mali Aziji, Spartanci pa nad ostalimi)
- ❖ Atenci ustanovijo drugo pomorsko zvezo
- ❖ okrepijo se beocijske Tebe
- ❖ tebanski voditelj Epaminondas premaga Spartance
- ❖ tebanska nadvlada traja 10 let, nato jih premagajo Spartanci in Atenci

Grške države se borijo za prevlado in se s tem izčrpavajo, na S pa se poraja nova sila Makedonija.

PERZIJA PO PELOPONEŠKIH VOJNAH

- ❖ Perzija Sparti pomaga v vojni (z izgradnjo ladjevja)
- ❖ v Perziji upori in boj za oblast
- ❖ ujeti Grki se vrnejo domov
- ❖ zaradi uporov in državljanskih vojn ugled Perzije pri Grkih manjši-se je ne bojijo več

GRŠKA KULTURA

PESNIŠTVO

- ❖ s pesništvom se ukvarjajo tudi ženske – Sapfo na otoku Lesbos
- ❖ vrh grške lirike

KERAMIKA

- ❖ 6. in 5. stol. pr. Kr.
- ❖ slike na posodah

KIPARSTVO

GLEDALIŠČE

- ❖ v čast bogu Dionizu
- ❖ razvita grška tragedija
- ❖ gledališče iz Epidaura

ARHITEKTURA

- ❖ dorski, jonski in korintski slog

ZGODOVINOPISJE

- zapisovanje zgodovinskih dogodkov – logografi
- Homer – Iliada, Odiseja (trojanske vojne)
- Herodot – zgodovina (grško-perzijske vojne)
- Tukidid – peloponeška vojna

FILOZOFIJA

- ❖ **MATERIALISTI**
 - novi pogledi na nastanek sveta

- še verjamejo v bogove, a se sprašujejo iz katere snovi (materije) je nastal svet - materialisti
- materialisti:
 - Tales iz Mileta (voda)
 - Heraklit, Demokrit (oganj)
 - Pitagora (število)

❖ SOFISTI

- preusmerijo se od narave k človeku
- kritično stališče do etičnih norm - anarhija
- skrb za samega sebe - individualizem
- predstavnik Protagora
 - SOKRAT
 - o ljudem zastavlja vprašanja
 - o induktivno sklepanje (od posameznih primerov k splošnim spoznanjem)
 - o obsojen na smrt, ker ni priznaval državnih bogov
 - PLATON
 - o Sokratov učenec
 - o v Atenah ustanovi šolo Akademija
 - o idealistični filozof (svet je le odsev onostranskega sveta idej)
 - o ukvarja se z idealno državno ureditvijo (knjigi Država in Zakoni)
 - ARISTOTEL
 - o Platonov učenec
 - o učitelj mlademu Aleksandru Velikemu
 - o v Atenah ustanovi šolo Licej
 - o zbere vsa do tedaj znana dela - postavi temelj logiki, teoriji književnosti, naravoslovnim znanostim
 - o proučuje družbeno življenje - knjiga Politika

VZPON MAKEDONIJE

- med Tesalijo (jug), Epirom in Ilirijo (zahod), Trakija (sever), Halkidika (vzhod)
- Grško prebivalstvo – pomešano z Iliri in Tračani
- težko razumljiv jezik, za Grke BARBARSKO LJUDSTVO
- poljedelstvo in živinoreja, trgovanje z lesom ter rudami
- glavno mesto – PELA; OLIMP
- DRUŽBA:
 - ❖ vzpon začel z FILIPOM II. (4. stol. pr. Kr.)
 - ❖ vladale lokalne kraljeve dinastije
 - ❖ slabo razvita – podobna arhaični družbi

FILIPOVA OSVAJANJA

- uspel, ko je zavzel pangejske rudnike zlata in srebra
- želel je podrediti vso Grčijo:
 - ❖ najprej je skušal podrediti Grke na DIPLOMATSKI NAČIN – s pogovori (podkupovanje)
 - ❖ nato napadel z vojsko
- ATENE - ovira pri osvajanju:
 - ❖ protimakedonska stranka: DEMOSTEN □ FILIPIKE (govori)
 - ❖ makedonska stranka: skupaj bi uničili Perzijo
- MAKEDONSKA FALNGA:
 - ❖ FALANGA: strnjena bojna vrsta
 - ❖ taktika: poševni bojni red

ALAKSANDER VELIKI

- sin Filipa II.
- njegov učitelj Aristotel
- ima velike uspehe
- čas vladanja 336 – 323 pr. Kr.
- Aleksandrova osvajanja:
 - ❖ GRANIK (pomagal Perzijcem)
 - ❖ GORDION - gordijski vozelj
 - ❖ ISS
 - ❖ TIR
 - ❖ EGIPT: ustanovi Aleksandrijo
 - ❖ GRVGAMELE: dokončen poraz Perzijcev
 - ❖ IND
- pomen Aleksandrove države:
 - ❖ nova mesta
 - ❖ širitev grškega jezika (svetovni jezik) in kulture
 - ❖ znanost
 - ❖ geografija
 - ❖ poznavanje rastlinstva
 - ❖ vpliv vzhodnih religij

DIADOHI

Po Aleksandrovi smrti se je začel boj za oblast v državi. Državo so si razdelili vojaški poveljniki - DIADOHI. Po bitki pri Ipsu 301 pr. Kr. se je država delila NA 4 HELENISTIČNE DRŽAVE:

- ❖ ptolemejski Egipt
- ❖ država Selevkidov
- ❖ Makedonija
- ❖ Lizimahova država

PTOLEMEJSKI EGIPT:

- ❖ PTOLEMEJ I. - rešitejl, vojak, politik, ... upravitelj Egipta
- ❖ organizira armado
- ❖ preuredi gospodarstvo
- ❖ dogradi Aleksandrijo, priključi Palestino, Ciper, Fenicijo, ...

DRŽAVA SELEVKIDOV:

- ❖ SELEVKOS-udeleži pohoda proti Per ⇒ upravnik Babilonije
- ❖ Babilonija sega od Hinduša do Sredozemlja in Kavkaze (Perzija)
- ❖ največja, prestolnica Antoihija
- ❖ številni narodi so se začeli odcepljati
- ❖ ustanavljanje mest, da bi s tem obdržali enotnost
- ❖ 64 pr. Kr. postane država rimska provinca

MAKEDONIJA:

- ❖ vlada dinastija Antigonidov - borila za vpliv Grških mest
- ❖ mesta so se združevala v zveze: eolska in ahajska zveza
- ❖ zvezi sta se borili proti Rimu
- ❖ mesta bila samostojna, imela ljud. skupščino

PRIHOD RIMLJANOV

- ❖ spopad med Iliri in Iaso - za pomoč prosila Rimljane
- ❖ Rimljani v vojni z Antigonidi (poraženi)
- ❖ 168 pr. Kr. Rimljani - zadnjega Maked. kralja v ujetništvo
- ❖ po Makedonski vstaji Ahajcev Rimljani dokončno zmagali
- ❖ Ahajska zveza po ponovnem upor, kljub dobri vojski poražena
- ❖ Grško ozemlje Rimljani v provinci Makedonijo, balkansko Grčijo pa v provinci Ahajo
- ❖ po osvojitvi Makedonije in Grčije osvojili še državo Selevkidov in Ptolemejsko državo

Helenistične države so propadle, kultura je zamrla, vrednote so ostale.

ZATON SPARTE

- ❖ število Spartiatov je upadalo, izgubljali so privilegije - delali v najemniški vojski
- ❖ po izgubi Maslenije so nadzorovali samo še Lakonijo
- ❖ reformator KLEOMEMES III. - razdelil zemljo veleposestnikom, če so sodelovali v vojni
- ❖ odpravil eforat
- ❖ reforme dokaj neuspešne
- ❖ v 2. stol. Sparta dokončno omejena na dolino reke Evrotas

HELENIZEM

Zaradi nad politiko razočarani prebivalci so se zatekali k umetnosti in kulturi, se je začel **HELENIZEM**. Trajala je od 323 (Rimljani zavzeli zadnjo državo - Potolemejski egipt) do 30. Grščina je postala uradni jezik - v grščino je bila prevedena biblija. Kultura je bila na višku. Moč polis je slabela, iz njih so nastale absolutne države. Prestolnica je bila Aleksandrija, kjer je bila akademija znanosti, kjer so prebivali najpomembnejši znanstveniki, tistega časa.

ZNANOST

- **ERATOSTEN:**
 - o geografija
 - o izračunal obseg zemlje
- **EVKLID:**
 - o matematika
 - o antična geografija
- **ARHIMED:**
 - o zakon o specifični teži teles
 - o število π
 - o vodni vijak
 - o inžiner
 - o izumitelj
- **ARISTARH:**
 - o astronomija
 - o heliocentrični sistem (zemlja okrog sonca)
- **HIPARH:**
 - o atlas neba
- **HEROFIL:**
 - o medicina
 - o živčni sistem
- **ERASISTRATOS:**
 - o krvni sistem - žile dovod zraka

KNJIŽEVNOST

POEZIJA:

- epika – najvišja pesniška oblika
- **KALIMAHOS** iz KIRENE:
 - o upravnik aleksandrijske knjižnice
 - o filolog
- verski motivi + nova čustva
- **APOLONIJ** z RODOSA:
 - o uskladił tradicionalno mitologijo + nove ideje
- lažja poezija, pastirske pesmi
- motivi o kmečkem življenju

KOMEDIJA:

- smešne – kot karnevalska zabava
- manj živahne in razmišljajoče
- pisec **MENADER** – 108 komedij
- MIMOS – nova literarna vrsta, dialog

Sestavljali so slovnice in leksikone, klitike in objavljali antologije. Oblikoval se je besednjak.

STAVBARSTVO IN KIPARSTVO

STAVBARSTVO:

- poudarek na veličastnosti stavb (niso več skromne)
- templji, žrtveniki, kraljeve palače
- npr.: Plotemejeva kraljeva palača v Aleksandriji
- stavbe so gradili v jonskem slogu, dopolnili s prvimi korintskega sloga
- načrt mest: pravokotne ulice, v presečišču glavnih ulic trg – agora z najpomembnejšimi stavbami (to je Hipodamov način gradnje) ta način tudi zunaj helenističnih dežel (npr. Pompeji)

KIPARSTVO:

- močen vpliv velikih mojstrov iz 5. stol. pr. kr.
- spremenili so se motivi
- priljubljen je portret (vladarji dajo v svetišča svoje portrete namesto brezimnih kipov – poudarijo svojo božanskost)

- iz portreta se razbere tudi značaj človeka (npr. Demostenes, Epikur, Diogenez, Ezop, Homer)
- skupine kipov z mitološko vsebino
slovita dve šoli:
 - o **rodoška** (Laokoontova skupina)
 - o **pergamonska** (Umirajoči Galec, Galec z ženo, reliefi Zevsovega oltarja)
- drugi dosežki: Afrodita iz Melosa, Nike iz otoka Samotrake

FILOZOFIJA

- središče filozofskih šol so še vedno **Atene**
- nove smeri:
 - o **SKEPTIKI**:
 - dvomijo o vsem, ni končne resnice
 - o **KINIKI**:
 - **prezirajo** družbene navade
 - npr. Diogen, ki je živel v sodu
 - o **STOICIZEM**:
 - ime po stoji, pisani dvorani v Atenah, kjer je govoril ustanovitelj Zenon
 - moder je samo tisti, ki **z razumom nadzira svoje strasti in jih obvlada**
 - v življenju naj človek uporablja le najnujnejše
 - ravnodušnost – apatija do vsega, česar se ne da spremeniti (npr. kriza v družbi, ki propada)
 - nekaj naprednih razmišljanj: enakopravnost ljudi, zavzemajo se za reveže, kritizirajo brezčutne bogataše
 - o **EPIKURIZEM**:
 - ustanovitelj Epikur
 - pomembno samo to, **kar lahko zaznamo ali občutimo**
 - sreča povezana z ugodjem
 - pomembnejše duševno ugodje od telesnega
 - cenijo skromnost, prijateljstvo
 - iz tega se razvije hedonistična smer (človek je srečen le, če zadovolji lastne potrebe in svoje ugodje)

GRKI NA TLEH DANAŠNJE SLOVENIJE

- Grki so imeli trgovsko dejavnost z zaledjem
- pri nas najdeni grška keramika in orožje
- keramika večinoma ni iz matične Grčije, ampak iz njenih kolonij
- najdišča:
 - **Stična** (italsko - korintski vrč z ročko 7. stol pr. Kr.)
 - **Most na Soči** (jonska keliha iz 7. in 6. stol. pr. Kr.)
 - Poštela na Pohorju
 - Sevnica
 - Starše pri Mariboru
 - Boštanj
- vpliv Grčije:
 - na **situlsko umetnost**
 - na oborožitev
 - na imena slovenskih primorskih mest

Mit o argonavtih: pod Jazonovim vodstvom so pluli na ladji Argo, da bi našli zlato runo. Ob Črnem morju ukradejo zlato runo in zbežijo pred tamkajšnjim kraljem po Donavi, Savi, Ljubljani do Vrhnike, tam razstavijo ladjo in jo prenesejo čez Kras do Jadranskega morja in se vrnejo domov, del pa jih ostane v Istri in ustanovijo mesto Pula

KULTURNI ODNOSI

- znanje grščine oživi v času humanizma (rabijo ga protestanti in katoliki za prevajanje Svetega pisma)
- v razsvetljenstvu in romantiki zanimanje za grško kulturo
- grške klasike prevaja Valentin Vodnik, Kopitar je cenzor za grške knjige, Čop navduši Prešerna
- iz grške kulture zajemajo pesniki in pisatelji konec 19. in v začetku 20. stol. (Aškerc, Stritar, Gregorčič, Cankar, Župančič)
- v 20. stol prevajanje grških del v slovenščino:
 - Sovre - Iliada in Odiseja, tragedije...
 - Fašalek - Tukididova Peloponeška vojna

- Gantar (prvaja danes)
- izvorno delo o grški zgodovini: Sovre: Stari Grki
- gledališče: igrajo Kralj Ojdip, Antigona...
- sodobni avtorji, ki uporabijo grške motive:
 - drama Antigona (Dominik Smole)
 - pesniški cikel Odisej (Gregor Strniša)
 - komedija Ptiči (Milan Jesih)